

חזרה לשירות צבאי לאחר שחרור מסיבה נפשית

תקציר:

רקע: השירות הצבאי בישראל נשען על חוק, ואופי יישומו מושפע מתהליכים משפטיים, חברתיים ותרבותיים. כיוצא מכל, גם בדיקת הכשירות הנפשית לשירות מושפעת מהם. תהליך קבלת החלטות ברפואה מורכב ובנוי באופן רב-שלבי, וקצין בריאות הנפש המוסמך לכך צריך לקבל החלטה מושכלת על סמך נתונים רבים, בייחוד לגבי שחרור של חייל משירות. פעמים רבות, לאחר השחרור מהשירות מנוטרלים לחלוטין גורמי הדחק למשבר, ובחלוף הזמן מתרחש תהליך שבסופו פונה החייל לשעבר בבקשה לחזור לשירות צבאי. במקרה זה, החייל מופנה להליך בדיקה מסודר:

במדור הפסיכיאטריה נבדקים חיילים אשר שוחררו מהשירות ומערערים על כך. עקב הערעור, מתגבשות המלצות מקצועיות בנושא שינוי הפרופיל חזרה לטווח הכשירות הנפשית, או לקיבוע ללא שינוי.

מטרת המחקר: בדיקת איכות ההשתלבות החוזרת של חיילים אשר ערעורם לגבי שחרור מוקדם מסיבה נפשית התקבל, והם הוחזרו לשירות, והשוואת שרידותם בשירות עם קבוצת ביקורת.

המדגם: במחקר השתתפו 106 חיילים אשר שוחררו מהשירות, ולאחר ערעורם הומלץ במדור פסיכיאטריה על חזרתם לשירות בפרופיל רפואי נמוך. קבוצת הביקורת כללה 724 חיילים, אשר התגייסו מלכתחילה לצבא בפרופיל רפואי נמוך עקב סיבה נפשית.

תוצאות: מתוך 106 החיילים אשר הוחזרו לשירות: בתחום הכשירות הנפשית, 50 חזרו לשירות חובה. מבין החיילים שחזרו בפועל לשירות – 80% הצליחו לסיים אותו. מתוך קבוצת הביקורת – 57% הצליחו לסיים את השירות (503 מתוך 724).

דיון: איכות ההחלטות של המדור בסוגיה זו הינה טובה. העובדה שבקבוצת המוחזרים שיעורי ההצלחה בשירות גבוהים יותר מעידה, כנראה, על כך שהמרכיב הסובייקטיבי של המוטיבציה הינו מכריע.

אנו רואים ששיקול הדעת וקבלת ההחלטות בדרג הערעור הינם משמעותיים ומצדיקים, במקרים מסוימים, קבלת החלטות הפוכות לאלו שיתקבלו בדרג נמוך יותר.

מילות מפתח: פסיכיאטריה, כושר גופני, פרופיל צבאי, שחרור משירות, מוטיבציה
KEY WORDS: psychiatry, fitness, military profile, discharge, motivation

מבוא

תהליך קבלת החלטות ברפואה הוא מורכב ובנוי באופן רב-שלבי. האבחון הפסיכיאטרי כיום הינו שיטתי, ובנוי לפי טבלאות ונתונים הנשענים על תיאורי התנהגויות וסימפטומים. מערכת האבחון הנפוצה היא זו של (ICD – International Classification of Diseases) הבינלאומי, אשר לעניינו של חיבור זה אינו שונה מהותית ממערכת ה-DSM (Diagnostic and Statistical Manual of Mental Disorders) האמריקנית [1].

בהיעדר מדדים כמותיים ואובייקטיביים הנפוצים כל-כך ברפואה הכללית, נשען האבחון הנפשי על היבטים סובייקטיביים של הנבדק והנסיבות [2].

חלק מהגורמים הללו משתנים, או ניתנים לשינוי על ציר הזמן, דבר המוסיף לפוטנציאל השונות בהחלטה.

קצין בריאות הנפש המוסמך לכך צריך לקבל החלטה מושכלת על סמך נתונים רבים. השירות הצבאי בישראל נשען על חוק, ואולם אופי יישומו מושפע מתהליכים משפטיים, חברתיים ותרבותיים, אשר בדיקת הכשירות הנפשית לשירות מושפעת מהם. לשון אחר: קבלת החלטות לגבי הכשירות לשירות הצבאי מושפעת גם מגורמים שאינם אובייקטיביים, ובעיקר – מהמוטיבציה של החייל לשירות.

כך מבוצע במערכת בריאות הנפש תהליך הערכה בעל פוטנציאל משמעותי ביותר לאדם ולמערכת כאחד [3, 4].

שחרור חייל משירותו הצבאי מסיבה נפשית הינו הליך מורכב.

סרן יובל מלמד^{2,1}
סא"ל מוטי שמושקוביץ³
רס"ן איגור ברש³
בוריס פינקל^{2,1}
אל"מ גד לובין³

¹ המרכז הרפואי לבריאות הנפש לב השרון
² הפקולטה לרפואה ע"ש סאקלר,
אוניברסיטת תל-אביב
³ בריאות הנפש, צה"ל

מרבית השחרורים אינם עקב מחלת נפש או הפרעה נפשית. במקרים אלו, השחרור מובן ומתבקש. שחרור תוך כדי השירות שונה [5-7]. הוא מבטא משבר הסתגלותי חריף של החייל לשירות הצבאי, אשר אינו נובע, בדרך כלל, מהפרעת הסתגלות ו/או הפרעה באישיות. כאשר אין פתרון לכך, מתחילה הסלמה, עד לשחרור [8]. פעמים רבות, השחרור מהשירות מנטרל את גורמי הדחק למשבר, ובחלוף זמן מתרחש תהליך שבסופו פונה החייל לשעבר בבקשה לחזור לשירות צבאי.

מחלקת בריאות הנפש בצבא מורכבת ממספר ענפים. מדור פסיכיאטריה הוא המדור המרכזי בענף הקליני ועוסק בליבה של סוגיות מקצועיות ומורכבות. התפקידים המרכזיים של מדור פסיכיאטריה הם:

1. מתן ייעוץ לפסיכיאטרים/ קב"נים בסוגיות מקצועיות;
 2. עריכת חוות דעת פסיכיאטריות משפטיות על-פי החלטות בתי הדין הצבאיים;
 3. בדיקות חוות דעת שנייה (במקרים של דרישת החייל על-פי חוק זכויות החולה);
 4. בדיקות של אוכלוסיות מיוחדות של מועמדים להתנדבות מערערים, מוחזרי שירות, רופאים צבאיים, נגדים וקצינים המבקשים לפרוש מטעמים נפשיים, וכו';
 5. בקרה מקצועית על איכות העבודה של פסיכיאטרים;
 6. פסיכיאטריה מחוזית (הוראות בדיקה ואשפוז).
- במדור הפסיכיאטריה נבדקים חיילים אשר שוחררו מהשירות

או לשהות בכלא.

מתוך קבוצת הביקורת – 57% הצליחו לסיים את השירות (503 מתוך 724 חיילים). נתוני האיכות של הקבוצות השונות היו דומים. היה הבדל בעל משמעות סטטיסטית בין נתוני האיכות מסוג מנת המשכל וציון איכות כללי בין קבוצות החיילים שלא הוחזרו לשירות למרות העלאת הפרופיל לבין קבוצת הביקורת. בקבוצת החיילים שלא הוחזרו לשירות בפועל למרות העלאת הפרופיל היו נתוני האיכות הללו נמוכים יותר.

F=3.529; P<0.05

הערכת מנת משכל

F=3.334; P<0.05

ציון איכות כללי

וזאת על-פי מבחן One way ANOVA.

דיון

במחקרנו בדקנו קבוצה של חיילים, אשר המוסמך לכך מטעם מערך בריאות הנפש וועדה רפואית החליטו על שחרורם מסיבה נפשית, ודרג הערעור אשר מורכב אף הוא מרופאים מומחים וועדה רפואית שינו את ההחלטה.

חשוב להדגיש, שמקרב כלל המשוחררים משירות מסיבה נפשית רק אחוזים בודדים מערערים על ההחלטה. אנו בדקנו את המקרים שבהם ועדת הערר קיבלה את הערעור והמליצה על החזרה לשירות. הם מהווים כמחצית מבין המערערים. ערעורם של מחצית מבין הפונים נדחה.

הנתון המצביע על כך ש־80% מהמוחזרים לשירות הצליחו לסיים מכוון לכך שאיכות ההחלטות של המדור בסוגיה זו הינה טובה. ניתן לראות שב־50% מהמקרים שוועדת הערעור מחליטה על העלאת פרופיל, בכל זאת החייל אינו מגויס לשירות חובה, בין אם מדובר בצורכי הצבא או בשיקולים אדמיניסטרטיביים של יתרת שירות או חוסר התאמה לשירות עקב צירוף הפרופיל הנמוך עם נתוני האיכות הלא מספקים. אכן, חלק מנתוני האיכות של קבוצה זו היו נמוכים משמעותית מקבוצת הביקורת של החיילים שאף להם פרופיל נפשי נמוך.

העובדה שבקבוצת המוחזרים שיעורי ההצלחה בשירות היו גבוהים יותר מעידה, כנראה, על כך שהמרכיב הסובייקטיבי של המוטיבציה הינו מכריע. חייל אשר הדגים פוטנציאל משבר הסתגלותי משמעותי ואשר עמדתו המוטיבציונית כלפי השירות הצבאי השתנתה עד כדי פנייה להליך ערעור יזום על-ידו הינו בעל סיכויי השתלבות גבוהים לשירות.

חברה אשר חורטת על דגלה הישענות על ערכים הומניים, הממקמים את האינדיווידואל, צרכיו ומאוויו בחזית החינוך, הדיון הציבורי, החקיקה והפסיקה המשפטית שלה ומעודדת פלורליזם – מייצרת פוטנציאל התפתחות של מצב משברי אותנטי אצל מועמד לשירות, אשר חונך על מסרים חברתיים אלו, ואשר קדימויותו וערכיו מכוונים למוטיבציה אמביוולנטית או שלילית לשירות; וכמשלים לכך – פוטנציאל התאוששות והשתלבות חיובית מחודשת, באם אלו עברו שינוי מהותי.

נדגיש, כי מדובר בקבוצה לא גדולה של חיילים, ועדיין כמחצית מהם לא חזרו לשירות מסיבות אדמיניסטרטיביות, על אף שההליך בבריאות הנפש הסתיים בהצלחה. מדובר בשיקולי המערכת לגבי מידת ההשקעה בפרט הבודד ובסיכויי להצלח בשירות מול צורכי המערכת בכללותה והקצאת המשאבים.

לגבי קבוצת החיילים אשר מתגייסים בפרופיל נפשי נמוך – ניתן לראות כי מידת שרידותם נמוכה מאשר של החיילים שהוחזרו לשירות: רק מעט מעל למחציתם מצליחים לסיים את השירות. לסיכום, אנו רואים ששיקול הדעת וקבלת ההחלטות בדרג הערעור סבירים ומצדיקים במקרים מסוימים קבלת החלטות הפוכות לאלו

ומערערים על כך. מתוך עיון בהחלטות לשחרור ניתן להתרשם ממצבו של החייל בזמן הבדיקה: סערת רגשות, איומי אובדן ותוקפנות, שהובילו למימוש מהלך השחרור משירות.

מטבע הדברים, בזמן הבדיקה במדור הפסיכיאטריה התמונה שונה, בדרך כלל. מגיעים אליה חיילים רגועים יותר, אשר מסיבות שונות ומגוונות עצם פנייתם לחזור לשירות מבטא, במקרים רבים, היפוך בעמדתם המוטיבציונית כלפי השירות.

בעקבות הבדיקה, מתגבשות במדור המלצות מקצועיות בנושא שינוי הפרופיל חזרה לטווח הכשירות הנפשית או לקיבועו ללא שינוי. במקרים אלו נשאלת השאלה האם החייל שהוחזר לשירות אכן יצליח לסיים אותו, ובאיזה אופן. במילים אחרות – האם ההחלטה על העלאת הפרופיל הייתה מוצדקת. שאלות אלו חשובות כבדיקה על איכות ההחלטות, ניהול סיכונים ומשוב.

ההחלטות הללו ניתנות במקרים הבאים:

1. מועמד לשירות (מלש"ב), אשר הוחלט שלא לגייסו מסיבה נפשית, והוא מערער על כך;
2. חייל בשירות אשר שוחרר בפרופיל 21 מסיבה נפשית, והוא מערער על כך (עד לחודש מיום השחרור);
3. חייל אשר שוחרר, ולאחר זמן הוא מבקש לחזור לשירות (מוחזר שירות) סדיר;
4. חייל אשר הוחלט על שחרורו, אך הדבר טרם בוצע, והוא מגיע למדור לצורך קבלת חוות דעת שנייה;
5. חייל שיש לגביו פער בין בודקים שונים, ונדרשת הכרעה של הסמכות המקצועית הבכירה.

מטרת המחקר

בדיקת איכות ההשתלבות החוזרת של חיילים, אשר ערעורם על שחרור מוקדם מסיבה נפשית התקבל, והם הוחזרו לשירות, והשוואת שרידותם בשירות עם קבוצת ביקורת.

המדגם

במחקר השתתפו 106 חיילים אשר שוחררו מהשירות מסיבה נפשית (פרופיל 21 – סעיף נפשי), ולאחר ערעור הומלץ במדור פסיכיאטריה על העלאת הפרופיל שלהם לתחום הכשירות הנמוך. קבוצת הביקורת כללה 724 חיילים, אשר התגייסו מלכתחילה לצבא בפרופיל בתחום הכשירות הנמוך מסיבה נפשית.

חומרים ושיטה

נעשה איסוף נתונים רטרוספקטיבי. קבוצת המחקר נבדקה מבחינת החזרה לשירות ושרידותה במערכת הצבאית לאורך שלוש שנות השירות. על-פי נתוני המחקר, נבדקו מרכיבי שנות לימוד ונתונים אישיים הנקבעים בתהליך האבחון: ציון איכות כללי, הערכת מנת המשכל, ניבוי היכולת להצליח בשירות קרבי וציון קשיי הסתגלות.

קבוצת הביקורת נדגמה באקראי מתוך חיילים עם פרופיל רפואי בתחום הכשירות הנמוך מסיבה נפשית, ונבדקו הנתונים האישיים והשרידות במערכת הצבאית.

תוצאות

מתוך 106 החיילים אשר הפרופיל שלהם הועלה לתחום הכשירות הנמוך בתחום הכשירות הנפשית – 50 חזרו לשירות חובה. היתר לא הוחזרו משיקולים אדמיניסטרטיביים של צורכי הצבא, יתרת שירות, וכדומה.

כל החיילים שהוחזרו לשירות היו בנים. בקבוצה השנייה, של אלה שלא חזרו בפועל, היו תשע בנות.

מבין החיילים שחזרו בפועל לשירות – 80% הצליחו לסיים אותו. 20% הנותרים שוחררו שוב במהלך השירות עקב אי-כשירות על רקע נפשי. הסיבה העיקרית לשחרור בפעם השנייה הייתה סיבות אישיותיות (90%). אין קשר בין סיבת השחרור הסופית לנפקדויות

ביבליוגרפיה

- 1 Sadock BJ, Sadock VA, Kaplan & Sadock's Synopsis of Psychiatry 10th edition. Lippincott Williams & Wilkins, Philadelphia, 2007.
- 2 Rabinowitz J, Rechenberg A, Weiser M, et al, Cognitive and behavioral functioning in men with schizophrenia both before and shortly after first admission to hospital. Br J Psychiatry 2000; 177:26-32.
- 3 Reichenfeld HF, Certainty versus uncertainty in psychiatric diagnosis. Psychiatry J. Univ Ottawa, 1990; 15[4]:189-194.
- 4 Morenz B, Sales B, Complexity of ethical decision making in psychiatry. Ethics Behav 1997; 7[1]: 1-14.
- 5 Rhodes P, Some other jobs in medicine. Br Med J, 1983; 286[29]:373-374.
- 6 Swan KG, Anderson ER, Fowler J, et al, Don't know don't care. Mil Med 1999; 164[11]: 758-763.
- 7 Byerly WG. To be an army doc. South Med J, 1988; 81[1]:1-3.
- 8 Jennings BM, Loan LAX. Patient satisfaction and loyalty among military healthcare beneficiaries enrolled in a managed care program. J Nurs Adm 1999; 29[11]:47-55.

שהתקבלו בדרג נמוך יותר, בנסיבות ובתזמון שונים, אשר חלקם נידון כאן.

יש לקוות, שהן החייל והן המערכת הצבאית יוצאים נשכרים, בדרך כלל, ממימוש תהליך זה.

נדגיש, כי מרבית המפוטרים נפשית מהשירות אינם סובלים ממחלות נפש או מהפרעה נפשית חמורה.

ייתכן שיש מקום להפוך את מרכיב המוטיבציה למדד כמותי, שכן חשיבותו רבה בכל ההליך זה.

מגבלות העבודה

מחצית מהמומלצים לשירות על-ידי בודקי מדור הפסיכיאטריה לא הוחזרו לשירות צבאי בשל צורכי הצבא. מכאן, שיש הטיה בקבלת התוצאות, שכן אלו שהוחזרו בפועל לשירות היו ממילא עם נתונים גבוהים יותר. ●

מחבר מכותב: איגור ברש

טלפון נייד: 057-8132069

פקס: 03-7377658

דוא"ל: barash.igor@gmail.com